

tidsskrift.dk

De ældste Vidnesbyrd om Skyldtaxationen.

Historisk Tidsskrift, Bind 9. række, 6 (1929)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_9rk_0006-PDF/hto_9rk_0006_98378.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=98378>

pdf genereret den : 28/5-2008

De ældste Vidnesbyrd om Skyldtaxationen.

AF

POUL NØRLUND

I.

NÆST efter selve »Kong Valdemars Jordebog« maa det lille uanselige Papirhaandskrift, der gaar under Navn af Sorø Gavebog¹, uden Tvivl betragtes som den vigtigste Kilde for vor Viden om Besiddelsesforholdene paa Valdemarstiden.

Jeg har et Par Gange gjort Brug af dette værdifulde Kildeskrift, dels i en Skildring af Sorø Klostergoods i det store Værk om Sorø, dels i en Afhandling om Valdemarstidens Jorddrotter i »Festskrift til Kr. Erslev«, men jeg har ingen af disse Steder haft Lejlighed til at tage Del i Drøftelsen af de vanskelige Problemer, der knytter sig til selve Haandskriftets Overleveringsform og Tilblivelseshistorie.

I den ældre videnskabelige Litteratur kan Gavebogen ikke siges at have været Genstand for en Opmærksomhed, som svarer til dens Betydning. Først i 1914 er den i Prof. Erik Arups interessante Afhandling om »Leding og Ledingskat i det 13. Aarhundrede« (H. T. 8. R. V 200 ff.) blevet underkastet en mere indgaaende Analyse, der fastslaar, at Haandskriftets to Bestanddele — et upagineret Læg paa 12 Blade (A) og det derefter følgende Hovedafsnit (B), hvis 41 Blade er pagineret med rødt — er af uensartet Oprin-

¹ Gl. kgl. Saml. 2485, 4°. SRD. IV 463 ff. I det følgende henviser Side-tallene til Scriptores, Foliotallene til Haandskriftet. Gb. a: Sorø Gavebog.

delse. Det førstnævnte, A, bestemmes til at være en Afskrift af en langt ældre Kilde, der for Størstedelen gaar tilbage til Begyndelsen af 13. Aarh.

I det væsentlige tror jeg, at denne Opfattelse af Gavebogen vil vise sig holdbar, og den er selvfølgelig af største Interesse. Visse Forbehold er det dog nødvendigt at tage overfor den Fremstilling, som Arup har givet særlig af A's Tilblivelseshistorie; men førend jeg kommer ind herpaa, skal jeg, dels i Tilslutning til, dels i Kritik af Arups Redegørelse, fremsætte nogle faa Bemærkninger om Haandskriftets almindelige Karakter og om Forholdet mellem A og B. Jeg skal her begrænse mig til enkelte Hovedtræk, da en udtømmende Analyse vil have sin naturlige Plads i Indledningen til den nye Udgave af Gavebogen, som ogsaa jeg finder i høj Grad paakrævet. Henvist til Langebeks Udgave, der slet ikke gør Rede for Rettelser, Indskud og Overstregninger, vil Læseren vanskelig kunne følge en Diskussion om Detaljer.

B maa i den Redaktion, hvori det nu foreligger for os, være nedskrevet ca. 1440¹ saaledes som det allerede er fastslaaet i Repertoriet (IV 62). Det har hovedsagelig Karakteren af en Brevregistratur, indrettet til Støtte for dem, der i Retssager skulde forsvare Klosters Adkomst til sine Ejendomme, og med gode Vink om, paa hvilke af de forskellige Adkomstbreve man i givet Fald gjorde bedst i at støtte sine Rettigheder.

Denne Registratur er fra sin første Begyndelse² bestemt

¹ Til den oprindelige Text hører en Notits om en Tilskødning af 23/4 1439 se p. 503 (fol. 29 r). Derimod findes enkelte Tilføjelser fra Aarene 1439, 1440 og 1442: pp. 494 (fol. 21 r), 527 (fol. 50 r), 528 (fol. 51 r). Hermed stemmer det godt, at Fru Katrine Jensdatter Rud, der i Gavebogen p. 496 (fol. 22 v) omtales som død og begravet, maa være død inden 11/2 1440, da hendes Mand Hr. Jens Grim skiftede hendes Gods med Hr. Mogens Gøje, medens hun paa den anden Side levede endnu i 1432 (Rep. 6553). Se Danm. Adels Aarb. IV 179.

² Se paa første Side p. 484 (fol. 13 r): Dominus quoque Petrus . . . filius Sunonis unde superius mentio facta est sæpius.

til at slutte sig til noget forudgaaende, noget allerede foreliggende, sandsynligvis den antiquus liber, hvortil der i B flere Gange henvises (se i det følgende). Den maa fortrinsvis have gjort Rede for Klosters tidligste Erhvervelser fra Valdemarstiden, omend den ogsaa har refereret Breve fra det 14. Aarh., og i Overensstemmelse hermed vil man i B saa godt som ikke finde de ældste Erhvervelser omtalt.

A maa i sin nuværende Redaktion være praktisk talt samtidigt med B, skrevet som det til Dels er med samme Hænder. Hvornaar Haandskriftets to Dele er bragt sammen, derom indser jeg ikke, man kan udtale noget positivt; men det er i al Fald tydeligt af det stærke Slid paa A.s sidste Blad, at det har levet en rum Tid alene. En mærkværdig Torso er det, sammensat af meget uensartede Bestanddele. Efter en Skildring af Klosters Grundlæggelseshistorie gives en kort Fortegnelse over de tidligste Gaver til Cistercienserklostret og derpaa en meget nøjagtig og udførlig, man kan næsten sige aktmæssig dokumenteret Redegørelse for de Erhvervelser, Absalon skaffede Klostret, samt endelig i Tilslutning hertil en Omtale af Esbern Snares, Andreas og Peder Sunesøns Velgærninger mod Stiftelsen.

Dette Afsnit danner den oprindelige Kærne, men det er ikke nogen organisk Helhed, de enkelte Stykker er skrevet under forskellige Synsvinkler, og det er vanskeligt at føre noget positivt Bevis for, at de fra først af har udgjort en sammenhængende Fremstilling. Med Udgangspunkt fra Peder Sunesøns Gave i Broby føres vi derefter over til en Skildring af en helt anden Karakter, idet det nu Landsby for Landsby gennemgaas, hvorledes de er kommet i Klosters Besiddelse. I denne Skildring, der for en meget væsentlig Del er sideløbende med Brevreferaterne i B, naar vi imidlertid kun igennem en halv Snes af de store Byer i Sorøs nærmeste Opland, før vi brat standser.

Det er det ældste Parti af A, der har Interesse for denne Undersøgelse. Arup opfatter det saaledes, at den oprindelige Skildring, som en Munk i Sorø Kloster i Begyndelsen af

13. Aarh. forfattede, senere i 13. og 14. Aarh. er blevet fortsat af andre Munke, der dels gjorde enkelte Tilføjelser til den gamle Beretning, dels fortsatte Skildringen ved at tilføje Regester om senere Erhvervelser, og at det er denne efterhaanden udvidede Bog, hvoraft en delvis Afskrift (for det oprindelige Partis Vedkommende en fuldstændig Afskrift) er blevet taget ca. 1440. Denne Fremstilling kan i al Fald ikke godtages uden visse Forbehold. Jeg ser bort fra Spørgsmaalet om, hvorledes man skal tænke sig det senere Afsnits Tilblivelse, thi det har ingen særlig Betydning i denne Sammenhæng; dog maa jeg gentage og fremhæve, at det ligesom B er en efter en bestemt topografisk Plan ordnet Fremstilling eller Regest-Samling, ikke simpelthen Kontinuator-Arbejde.

Væsentligere er det, at hvad der er bevaret i A af ældre Beretninger, ikke slet og ret foreligger i Afskrift-Form. Der findes en Række Indskud, tildels med de samme Hænder som Hovedtexten, i al Fald ganske samtidige; desuden er der foretaget et stort Antal Rettelser, de allerfleste af rent stilistisk Art, og ogsaa om dem gælder, at de er samtidige med selve Texten. I den Skikkelse den foreligger for os, maa den altsaa betegnes som værende under Udarbejdelse, under Redaktion. Hovedsagelig er det ganske vist de Partier, der handler om de yngste Erhvervelser, hvor Texten endnu ikke ligger fast, og særlig gælder det da Afsnittet om, hvorledes man under den kloge Abbed Niels Clementsens Ægide nylig havde skaffet sig den resterende Part af Broby fra Lungerne, — at tilvejebringe en tilfredsstillende Fremstilling af denne indviklede Godshandel voldte Munkene det utroligste Bryderi¹. Men ogsaa i de ældste Partier er der foretaget redaktionelle Indgreb; saaledes er Redegørelsen for de

¹ Ogsaa i Begyndelsen af B er givet en Fremstilling, som derefter helt er omredigeret paa et indklæbet Blad, og yderligere findes allersidst i B en Redegørelse for Erhvervelsernes Forhistorie. Man har aabenbart nærret en intens Frygt for, at Adkomsten dertil skulde blive bestridt af de mægtige og gridske Lunger, og man har væbnet sig til eventuel Proces.

af Absalon skænkede Bispetiender omredigeret (p. 470, fol. 3r), hele Afsnittet om Andreas Sunesøn er indskudt paa sin nuværende Plads (p. 474, fol. 5r), og som Følge deraf har det følgende Stykke om Peder Sunesøn maattet omredigeres; endelig er ogsaa en Omtale af Tule Bosøns Gave i 1206 et Indskud (p. 484, fol. 12v).

Det er naturligvis vigtigt at gøre sig klart, at A ikke er nogen simpel Afskrift, men at der kan være Tale om en mere eller mindre indgribende Redaktion paa Grundlag af en eller muligvis flere ældre Texter. Dette Indtryk kan yderligere uddybes ved en Betragtning af Forholdet mellem A og B. Naar der i B, som omtalt, henvises til en »antiquus liber«, og naar A just indeholder Skildringer af den ældre Godshistorie, som den gamle Bog fortrinsvis maa have haft til Æmne, saa er den Tanke unægtelig nærliggende — og den er ogsaa optaget af Arup —, at vi i A har en Afskrift just af denne »Gamle Bog«. Men her er der dog en Ejendommelighed. B indeholder ialt kun 4 Henvisninger til den gamle Bog, og i de tre af disse Tilfælde¹ findes overhovedet intet tilsvarende i A. Dette kunde skyldes A's torsoagtige Karakter, som jeg ovenfor har fremhævet. Men i det fjerde Tilfælde, der angaar Landsbyen Døjringe N. for Sorø, er Uoverensstemmelserne saa store, at A ikke kan være Kilden for B, og at den eventuelle fælles Kilde enten i det ene Tilfælde eller i begge maa være benyttet med en vis Frihed².

¹ p. 492 (fol. 19r), 512 (fol. 38v), 518 (fol. 43v).

² Erhvervelsen af Døjringe skildres baade i A og B, henh. p. 477 (fol. 7r) og p. 487 (fol. 15r), og begge Steder refereres overensstemmende Erhvervelserne i 1317, 1318, 1391 og 1392. I A omtales forud herfor Esbern Hammer, som i Fædrenegods ejer 11½ Øre i Døjringe og først mageskifter 7 Øre 1 Ørtug til Klostret, men senere i 1298 tilskøder Klostret de resterende 4 Øre ½ Ørtug. Hertil svarer i B følgende Notits: *vide primo in antiquo libro ubi notatur de quodam Esberno Hammer qui scotavit monasterio terram xij solidorum in Dytringe, A. D. 1312.* Jeg ser bort fra den dobbelte Uoverensstemmelse, at A henfører Skødet til 1298 og angiver Jorden til 12½ Ørtug, medens B har et forkert Aarstal

Ogsaa naar man sammenligner de Partier, hvor A og B har parallelle Texter, faar man dette Indtryk bekræftet; jeg skal her kun henvise til den fælles Omtale af Overenskomsten med Karl af Broby i 1220erne, der ganske stemmer overens, til Dels endda ordret, men med den ene, meget væsentlige Afvigelse, at kun B har en Datering af denne Overenskomst, »et istud factum est in diebus Johannis abbatis«¹. A giver os altsaa heller ikke her hele den Text, som B har benyttet.

Selv om A, eller i det mindste Kærnen af A, er blevet til ved en Afskrift af et gammelt Haandskrift — og det maa anses for utvivlsomt — synes Forlægget altsaa at være blevet benyttet med en vis redaktionel Frihed. Der er ogsaa den Mulighed, at selve Forlægget i Tidens Løb kan have været Genstand for Interpolationer. En saadan Interpolation kan spores i selve Beretningens Kærne i en mærkelig forskrevet Passus, som jeg har omtalt i »Festskrift til Kr. Erslev« p. 159 Anm. 29. Der nævnes her under Redegørelsen for forskelligt Gods, som Klostret erhvervede ved Absalons Mellemkomst »villagium [øcilstorp vel høkelstorp] quod nunc ønstorp dicitur«, hvor de tre indklammede Ord ved et Gennemsyn er blevet rettet til »othinstorp« (som der nu læses i Langebeks Udg. p. 472). Som Kilde herfor henvises til Pave Lucius III.s Privilegiebrev af 1182 ²⁵/₁, hvor det imidlertid er Økelstorp, der omtales, medens Othinstorp nævnes i Urban III.s Privilegium af 1186 ¹⁰/₁₂. Der maa altsaa i Afskriften være sket en Sammenblanding af to Sætninger i Forlægget, af hvilke den ene har nævnt »øcilstorp . . . quod

1312 og Jord paa 13 Ørtug; det skyldes vel blot Afskriverens Skødesløshed. Men hvis B's Skriver har haft en Text svarende til A's for sig, er det besynderligt, at han kun har faaet det sidste Skøde med, men helt har oversprunget den ældste og største Erhvervelse, som Klostret fik ved Mageskiftet.

¹ p. 475 (fol. 6r) og p. 484 (fol. 13r). Arup siger, p. 210, at det er klart, at den gamle Bog her direkte er Kilden til Beretningen i den nye Bog. Men det er netop ikke klart, hvorledes Forholdet er mellem de to Beretninger. Det eneste sikre er, at A ikke er Kilden for B.

nunc hylstorp dicitur«, den anden »othinstorp quod nunc ønstorp dicitur«; det er imidlertid klart, at disse Oplysninger om de ændrede Navneformer ikke kan stamme fra Beg. af 13. Aarh., en Menneskealder efter Brevenes Udstedelse, men maa være Interpolationer fra den senere Middelalder. I og for sig er de, i al Fald i denne Sammenhæng, meget uvæsentlige, men de er dog et Memento om, at der ogsaa, ud over de redaktionelle Indgreb ved Textens Udarbejdelse ca. 1440, kan være foretaget ældre Rettelser eller Indskud i den oprindelige Beretning.

Der er saaledes ubestridelig visse Mangler ved den Overlevering af den gamle Text, som A byder os. Det er kun ugærne jeg indrømmer det, saaledes som man vil forstaa af den følgende Undersøgelse, hvor jeg gør stærkt Brug af denne Text og maa nøjes med den, som den nu engang er overleveret. Men jeg finder det formaalstjenligst strax at lægge Kortene aabent paa Bordet, og selv om de forskellige Forbehold, som det er nødvendigt at tage, uvægerlig forårsager en vis Usikkerhed, tror jeg dog ikke, at de paa afgørende Maade forringer Skriftets Kildeværdi. Selv om det muligvis ikke er en enkelt, men flere forskellige Kilder, der danner Grundlaget for det ældste Afsnit af A, kan det dog ikke bestrides, at det drejer sig om Beretninger fra Valdemarstiden, derom vidner paa forskellig Maade Forfatterens personlige Kendskab til de omhandlede Personer (karakteristisk er saaledes Bemærkningen p. 467 om Fru Cecilie af Pedersborg). Og selv om der spores Rettelser og Indskud i den oprindelige Text, maa de dog, forsaavidt de har real Karakter, antages at være begrænsede til Forhold, hvorom senere Forfattere kunde sidde inde med nogen Viden. Fejlskrifter og Misforstaaelser kan man derimod ikke værges sig imod: her gælder det derfor om ikke at bygge for meget paa et enkelt Vidnesbyrd.

II.

Arup daterer det ældste Afsnit, der danner Kærnen i A, meget præcist til Foraaret eller Sommeren 1214. Han nævner ogsaa, hvem der efter hans Formening er Forfatter til denne Beretning, nemlig den Atto af Sunesønnernes Æt, som just i 1214 blev Sorøklostrets fjerde Abbed. I Arups Danmarkshistorie tales der uden Forbehold om Atto som »Sorø Klosters første Historieskriver«.

Uden at tillægge Spørgsmaalet overdreven Betydning mener jeg dog, at denne nye Historieskriver, der naturligvis vilde være en kærkommen Akquisition for den iøvrigt saa magre Række af danske Middelaldershistorikere, atter bør glide ud. Om Atto ved vi kun, at han var af Sunesønnernes Æt, at han gav sig ind i Sorøklostret træt af Verden og skænkede Klostret en Ejendom i Vemmeløse, at han i 1214 blev Gaufrids Efterfølger som Abbed, og at han nedlagde sit Embede syv Aar senere, altsaa i 1221 (SRD. IV. 500, 535. Arup i H. T. 8. R. V 213). Arup gør heller intet Forsøg paa virkelig at motivere sin Antagelse¹. At Atto skulde have drevet litterær Virksomhed savner ethvert Grundlag i Overleveringen. Den Paastand, som føres tilbage til nogle Bemærkninger af S. M. Gjellerup (H. T. 4. R. VI 449 ff.), og som maaske kunde give en Skygge af Bevis, nemlig at Sunesønnernes Velgærninger mod Klostret fremhæves over-

¹ Anf. Afh. 214 Anm. 3 giver en sindrig og fantasifuld Udredning af, hvorledes man endnu udaf Afskriften fra 15. Aarh. skulde kunne se, at Atto maa være blevet afbrudt i sit Arbejde — midt i en Sætning — ved Abbed Gaufrids Død i 1214, der førte ham op paa Abbedstolen, og at han først i 1223 efter at have nedlagt sit Embede fik sit Arbejde genoptaget og Sætningen fuldført. Det er lidt mystisk, hvorledes dette skulde kunne læses udaf Afskriften, og der er da heller intet Grundlag for en saadan Antagelse. Forholdet er det simple, at der i Afskriften er en ny Skriver, der tager fat, og at denne har foretrukket at begynde den afbrudte Sætning i en ny Linje. Det er derfor altfor varsomt, naar det tilsidst hedder, at det »jo altid er muligt, at det ikke er Atto, der 1214, men Afskriveren, der 1440 er blevet afbrudt i sit Arbejde«. Det er ikke blot muligt, men ganske sikkert, at det er saaledes, det forholder sig.

drevent stærkt, forekommer mig slet ikke berettiget¹. Det formentlige Indskud om Slaglille kan heller ikke tilhøre Attos Abbedtid, hvad jeg senere skal vende tilbage til. Endelig finder jeg overhovedet ikke nogen indre Sandsynlighed i den Antagelse, at en Herremand, der paa sine ældre Dage traadte ind i Klostret, og som slet ikke havde levet den store Grundlæggelsens og Udbygningens Tid med indenfor Klostermurene, just skulde blive den, der gav sig til at skrive denne Periodes Historie.

Jeg skal senere give mit Bidrag til Besvarelsen af Spørgsmaalet om, hvem der kan have været, ikke Forfatteren (thi derom er jeg ikke i Stand til at danne mig nogen Mening), men Ophavsmanden til Skildringen i Gavebogen. Forudsætningen for, at man kan udtale sig herom, er imidlertid, at først selve Dateringsspørgsmaalet klares.

Grundlaget for Arups Datering af den ældste Beretning (anf. Afh. 208) er i første Række de pavelige Bekræftelsesbreve, som Klostret Tid efter anden skaffede sig for at sikre sig Besiddelsen af erhvervede Ejendomme. I Afsnittet om Absalons og hans nærmeste Slægtningses Velgærninger mod Klostret citeres disse Pavebreve som Adkomstbeviser, og da der stadig henvises til Privilegierne af 1182, 1186 og 1198, men aldrig nævnes noget af de senere Pavebreve, hverken Honorius III.s fra 1223 eller Gregor IX.s fra 1228, maa vi deraf have Lov til at slutte, at Beretningen er forfattet før 1223. Denne Undergrænse synes at ligge fast.

Naar det dernæst, siger Arup, i den nøjagtige Rede-

¹ Den godsrige Sune Ebbesøns testamentariske Gave var for Klostret af fundamental Betydning, og de Udtryk, der anvendes om hans Sønner, er ikke mere overstrømmende end hele den almindelige Situation gjorde naturlig. Tværtimod kan man paa flere Punkter mærke en vis Reservation, og især forekommer det mig ligefrem at være en Tilsidesættelse, naar Sune Ebbeson ikke stilles lige med Absalon og Esbern Snare, der flere Gange nævnes som Klostrets egentlige Hovedstiftere og demonstrativt kaldes »viri potentes et famosi in omni terra et prae omni generatione Danorum« (p. 467). Havde Forfatterens egne Slægtsinteresser virket her, behøvede han ikke at have skudt Esbern frem foran Sune.

gørelse for den hallandske Ejendom Tvåakers Grænser Gb. 472 (fol. 4 r) hedder om Vrangebæk, at den løber mellem Grevens Ejendomme og Klostrets Skov, kan der før 1223 kun tænkes paa den ældre Grev Niels, der fik Nørre Halland 1216 og døde 1218, og vi skulde derigennem naa til en Datering ældre end 1218. Dette Bevis er dog ikke holdbart. Jeg skal ikke her fordybe mig udførligere i det store Afsnit om Tvåaker; men ved at gennemlæse Stykket vil man se, at det bestaar af tre Afsnit, som ret mekanisk er stillet op Side om Side, og af hvilke kun det første eller højst de to første hører med til den oprindelige Text. Her gives Referater: 1) af Absalons Autenticum fra 1197, 2) af Grænsebestemmelserne i Andreas Sunesøns Autenticum, 3) af Grænsebestemmelserne i et Brev, hvis Oprindelse ikke nærmere karakteriseres, men som i hvert Fald er yngre end begge de to Ærkebispers Breve, idet et Omraade mellem Vandløbene Uthros og Thyrle, der i Andreas Sunesøns Autenticum opføres som Bøndernes Ejendom (dog med begrænset Brugsret for Munkene), nu er kommet i Klostrets Eje ved et Mageskifte i »fordums Tid« (quondam). Vi er altsaa med dette tredje Afsnit aabenbart et godt Stykke nede i det 13. Aarh., og da det først er heri, at »possessiones comitis« nævnes, maa vi tænke paa en af de senere Grever, og Afsnittet maa være et yngre Indskud.

Det tredje Led i Arups Datering er det i Gavebogen p. 475 (fol. 6 r) omtalte Brev fra Bisp Peder Sunesøn, udstedt 27. Sept. eller maaske snarere 28. Marts¹ 1214, hvorved en stor Ejendom i Broby skænkes Klostret. Dette Brev skulde formentlig danne en terminus post quem, og da det i Gavebogens Referat hedder »nouissime vero dedit monasterio etc.«, sluttet heraf, at Affattelsen af den ældste Beretning er sket ganske kort efter Brevets Udstedelse, i Tiden mellem 28. Marts og Bispens Dødsdag, 29. Oktbr.

Dette Ræsonnement kan jeg dog ikke anse for berettiget. For det første er det ganske usikkert, om »novissime« vir-

¹ Arup, anf. Afh. 208 Anm. 1.

kelig skal fortolkes som »for ganske nylig«. Der gives i Gavebogen en Opregning af Bisp Peders Velgærninger mod Klostret, og det er kun almindelig Sprogbrug, naar det sidste Led i en saadan Redegørelse indledes med et »novissime«, der ikke behøver at betyde andet end »endelig«, »tilsidst« eller, om man vil, »til allersidst«. En Parallel, hvor der ikke er Tale om egentlig Opramsning, gives i Gavebogen selv, p. 508 (fol. 34 v), hvor »novissime« — der skyldes et Indskud i Texten — reassumerer et »finaliter«¹.

Men rent bortset herfra er det selvfølgelig overordentlig farligt ved en Text, der notorisk er stærkt interpoleret af ældre og nyere Kontinuatorer, at bygge en terminus post quem paa et enkelt Brevreferat, der uden Vanskelighed lader sig bortamputere af den oprindelige Text, saaledes som Tilfældet er med Bispens Gavebrev.

Jeg mener da ogsaa, at en nærmere Datering maa bygges paa et andet Grundlag.

Den udførlige Skildring af Absalons forskellige Velgærninger mod Klostret ender med en Omtale af det Løfte, som Absalon, Esbern Snare og deres Fætter Sune Ebbeson havde givet Munkene om at efterlade dem en halv Hovedlod².

Her gøres da Rede for, hvad Sorø ad denne Vej fik efter Absalon, men først omtales kort, hvorledes Esberns og Sunes Børn havde opfyldt deres Faders Løfte. Med Sunesønnerne er man tilfreds, de har for største Delen bekostet det lange Mølledege og meget andet, som det mere ubestemt tilføjes. Hermed er der maaske ikke ment noget positivt, men der kan dog tænkes paa den Udredning af forskelligt Gods, som fandt Sted kort efter Sunes Død (ca. 1186); derimod er det paafaldende, at Peder Sunesøns Tilskødning af Brobygodset i 1214, der just er en Hovedlodsudbetaling, ikke direkte nævnes; man maatte i det mindste

¹ Samme Betydning har novissimo p. 504 (fol. 29 v): Nouissimo tamen deus non oblitus clamoris pauperum.

² Gb. p. 473 (fol. 4 v). Se nærmere »Festskrift til Kr. Erslev« 163 ff.

vente en Henvisning til den senere Omtale deraf, hvis Tilskødningen paa dette Tidspunkt havde fundet Sted.

Om Esbernsønnerne hedder det: *sed parum aut nichil de hac donacione responderunt monasterio filii Esberni, præterquam quod Johannes filius ejus poenitentia sera contulit in extremis suis bona de Oxneskov et Stenløsemagle, quæ tamen Absalon Fed frater eius similiter usque ad poenitentiam seram detinuit, et post ipsum heredes, de quibus infra.*

Absalon Fed døde i 1231 eller 1232¹, og Bemærkningen om ham og hans Arvinger kan følgelig kun være et senere Indskud i en Text, der menes at være affattet i 1214, og som i hvert Fald er ældre end 1223. Det samme maa imidlertid være Tilfældet med Omtalen af Johannes' Gave, der vides at være fra 1213². Da den første Sætning blev formuleret, »at Esbernsønnerne kun har svaret lidet eller intet af Faderens Gave«, kan Johannes' Testamente umulig have været Munkene bekendt³, thi Stepmaglegodset var en anselig Besiddelse og, som det udtrykkelig hedder andetsteds i Gavebogen, meget mere end hans skyldige Part af Faderens Gave. De to Sætninger er inkommensurable.

Afgørende er imidlertid, at i et umiddelbart følgende Afsnit, der handler om Esbern Snare selv og hans forskellige Velgærninger mod Klostret⁴, fremstilles det ganske uden Reservation saaledes, at hans Sønner har beholdt hele

¹ Gb. p. 517 (fol. 43 r).

² Sstds.

³ Arup mener (anf. Afh. 209 Anm. 2), at Forfatteren vel har vidst, at Johannes paa sit Dødsleje havde testamenteret Sorø Kloster Stepmaglegodset, men at han ikke har kendt selve Brevet herom, da han nedskrev denne Bemærkning. Dette er dog en kunstig og usandsynlig Forklaring, thi det var den gamle Gaufrid, Klosters Abbed, der selv blev kaldt til Lybæk for at give den omvendte Synder den sidste Olje, og som personlig fik tilskødet af Johannes' Haand den store Gave. Hvad der blev opsat af Dokumenter, har Abbeden sikkert bragt med sig hjem; de skulde jo dog ikke tinglyses i Lybæk.

⁴ Forneden p. 473 (fol. 5 r).

Fædrenearven for sig selv (*»retinentes omnia sibi«*), og saaledes kunde Munkene umulig tillade sig at sige, efter at Johannes' Testamente var blevet opsat. Gavebogens ældste Afsnit maa altsaa være forfattet paa et tidligere Tidspunkt, forud for 1213.

Og Tidspunktet kan vistnok rykkes endnu længere tilbage. Som foran nævnt har Arup med Rette fremhævet, at Gavebogen henviser til Paveprivilegierne fra Slutningen af 12. Aarh., men ikke til dem fra 1220'erne. Han har imidlertid overset, at der findes flere Pavebreve mellem 1198 og 1223, som man maa forundre sig over ikke at finde omtalt. Der er saaledes fra 1217 et Pavebrev (Rep. 94), der bekræfter en (testamentarisk?) Gave fra Aarhusbispen Skjalm Vagnsøn, bestaaende af Landsbyerne Gimlingetorp, Gimlinge og Ormager i Flakkebjerg Herred. Bisp Skjalm var af Pedersborgslægten, men skønt han saaledes var nær beslægtet med Klosters Grundlæggere, omtales denne hans meget store Gave aldrig direkte i Gavebogen¹, hverken i A eller B. Det er et mærkeligt Tilfælde, men kan maaske ikke tillægges Betydning for Dateringen. Jeg kan kun forklare Forholdet saaledes, at naar en Omtale af Bispens Gave mangler i B, er det, fordi den har været nævnt i den ovenanførte »gamle Bog«, hvortil der ellers flere Gange henvises, og naar den mangler i A, er det fordi Forfatteren (vel at mærke: Forfatteren fra 15. Aarh.) ikke var naaet saa vidt som til Flakkebjerg Herred i sin Fremstilling.

Af mere Betydning er et andet Pavebrev, nemlig Innocens III.s Brev af 2. April 1212², hvorved bekræftes Erhvervelsen af Pedersborg (*»domum de Burgh«*) og af Bispetienden for Munkebjergby og Bromme. Disse Erhvervelser omtales i det her behandlede Afsnit af Gavebogen, men uden at der — som ellers i lignende Tilfælde — henvises til Pavebrevet, som en Forfatter, der skrev i de nærmest

¹ Indirekte nævnes den p. 500 (fol. 26v).

² Afskrift i Sorø Privilegiebog fol. 35r. Reg. Dipl. 596. Thorkelins Dipl. I 288.

følgende Aar, dog maatte have i frisk Minde¹. Paa dette Grundlag tør vi med stor Sandsynlighed trække Undergrænsen for Beretningens Affattelsestid endnu et Par Aar tilbage, hinsides 1212. Overgrænsen maa vi søge i Esbern Snares Dødsaar, 1204, og Pedersborgmageskiftet af 1205. Indenfor de syv Aar mellem 1205 og 1212 mener jeg, at den oprindelige Text eller i det mindste Afsnittet om Absalon og hans Frænder (*»Relatio exacta«*) maa være affattet. Det blev da efterhaanden klart, at Esbern Snares Sønner stillede sig afvisende og fjendtlig overfor Munkenes Ønske om at faa den halve Hovedlod efter Faderen udbetalt, medens Sunesønnerne paa deres Side ganske vist ingenlunde havde udredt deres fulde Skyldighed, men dog stadig paa haandgribelige Maader viste deres Velvilje og stillede alt godt i Udsigt, saaledes at man indenfor Klostermurene nærede det bedste Haab. Beretningerne om Esbernsønnernes og Sunesønnernes senere Holdning overfor Klostret maa skyldes den nærmeste Eftertid.

Nu mener jeg ogsaa paa Grundlag af den givne Datering at kunne udtale mig om, hvem det er, der staar bag denne Skildring af Klostrets ældste Godshistorie. Det er den højt fortjente Abbed Gaufrid, som i Aarene fra 1189 til 1214 forestod Klostret.² De to engelskfødte Abbeder Simon og Gaufrid har sammen med Absalon udført det store Organisationsarbejde, som Anlægget af Hvidernes Klosterstiftelse og Udformningen af dens økonomiske Grundlag var. Gaufrid har ønsket, at autentiske Oplysninger om det Værk, hvori han selv havde saa stor en Andel, skulde opbevares til Glæde og Gavn for Eftertiden, og han har sikkert, hvor de forhaandenværende Aktstykker og Optegnelser ikke slog til, ydet sit Bidrag ud af sin Hukommelse.

¹ Tienderne omtales p. 470 (fol. 3r) under Henvisning alene til Peder Sunesøns Gavebrev; der nævnes Bromme og Undløse, — ejendommelig nok har kun selve Peder Sunesøns Brev den fuldstændige Liste: Bromme, Bjergby og Undløse. Om Pedersborg-Mageskiftet se p. 474 ff. (fol. 5v).

² Han trak sig frivillig tilbage, men maa snart efter være død. SRD. IV 534. Ellen Jørgensen: *Annales* 165.

III.

Tidligere Forfattere, der har behandlet Skyldvurderingen, har interesseret sig mærkelig lidt for Spørgsmaalet om dens tidligste Forekomst, som det dog var naturligt at klare, inden man vil gaa til en nærmere Undersøgelse af dens Væsen.

Arup har her handlet ret, naar han har draget de ældste Vidnesbyrd fra Sorø Gavebog saa stærkt ind i Diskussionen (anf. Afh. 217 f.); men hans Behandling af dem kan jeg ikke erkende som nogen nøgtern og uhildet Fortolkning. Det er et energisk Forsøg paa en Bortfortolkning, som dog giver et tydeligt Indtryk af, at det er her Tampen brænder.

Hans Ræsonnement er følgende: Det er jo ikke originale Breve, vi har for os, og Referaterne kan i de færreste Tilfælde med Sikkerhed føres tilbage til et Brev. Det første Sted, hvor Jordskyldsangivelserne forekommer i et sikkert Brevreferat, er Peder Sunesøns oftere omtalte Gavebrev fra 1214, der efter Arups Opfattelse er den yngste Bestanddel i den oprindelige Beretning. De tidligere Vidnesbyrd reduceres da til at være indsat af Forfatteren, da han skrev i 1214, ud af hans faktiske Viden om, at saaledes var den paagældende Ejendom nu ansat ved den nylig stedfundne Vurdering, der skal have tjent som Grundlag for en ved denne Tid indført personlig Ledingsskat.

Hele denne Betragtningssmaade forekommer mig allerede rent metodisk meget angribelig. Der er jo andre Alternativer end de to: enten et originalt Brev som Grundlag eller Forfatterens eget personlige Kendskab til Ejendommens Størrelse. Han kan have hentet sine Oplysninger fra Gavelister, fra Dødebogs- eller Kalendarienotitser, fra ældre Optegnelser af den ene eller anden Art, saaledes som Arup selv i et enkelt Tilfælde antager, nemlig ved Opregningen af det Gods, Klostret fik som en foreløbig Udbetaling kort efter Sune Ebbesøns Død, se Gb. p. 468 (fol. 1 v). At der maa have været saadant Materiale for Haanden i Klosters Ar-

kiv, siger sig selv, og dets Værdi er i denne Sammenhæng ikke ringere end Breve. Det afgørende Spørgsmaal er derfor ikke, om Gavebogens Oplysning gaar tilbage til et Brev eller ej, men om der er nogen Sandsynlighed for, at Forfatteren kan have tilføjet Jordbetegnelsen ud af sin egen Viden, og det vil i Virkeligheden sige: om vedkommende Gods paa hans Tid endnu var i Klosters Besiddelse.

Vi maa derfor under denne Synsvinkel Punkt for Punkt gennemgaa de Angivelser om Jordskylden, som findes i Gavebogens ældste Afsnit; men paa Forhaand maa jeg dog med al mulig Styrke hævde, at de idelig skiftende Jordbetegnelser, der forekommer i dette Afsnit, i sig selv gør det ganske overvejende sandsynligt, at Forfatteren simpelt hen har gentaget de Udtryk, han fandt anvendt i de Breve og ældre Optegnelser, som danner Grundlaget for hans Fremstilling. Nogen Tendens hos Forfatteren til at normalisere Jordbetegnelserne mærkes slet ikke¹.

Det er ialt fem Punkter, der her maa gennemgaaes.

¹ Der er ogsaa en anden Betragtning, som det er fristende at gøre gældende. En almindelig Skyldtaxation skal omkring ved 1213 være gennemført indenfor Sjællandske Lovs Omraade for at tjene til Grundlag for Ledingsskattens Paaligning. Men det er vel et Spørgsmaal, om en saadan Taxation ogsaa er blevet foretaget indenfor de privilegerede Omraader. At Sorø Kloster Gods, baade Grangierne og Fæstegodset, i Tiden inden Generalkonciliet af 1215, der begrænser Klostrenes Tiendeprivilegier og derigennem ogsaa paavirker det verdslige Privilegievæsen, har været fritaget for Ledingsyndelser, er overvejende sandsynligt. Et Pavebrev af 1197 ¹⁹/₁ bekræfter Kongerne Valdemar I.s og Knud VI.s Privilegier »circa colonos monasterii de Sore, videlicet quod ab omni regio servitio sint liberi et immunes« (Suhm: Hist. af Danmark VIII 706). Det er mig ganske vist ikke klart, om servitium her generelt betegner alle de kongelige Ydelser, eller blot Nathold m. v. Men det maa betænkes, hvor tilfældigt det er, hvad der er overleveret af Privilegier. Sorø har sikkert, som Cistercienserne i det hele, hørt til de bedst privilegerede Klostre, og vi ved, at Vald. I havde indrommet baade Præmonstratenserne, og Benediktinerne i Næstved og Venge, at deres Fæstere skulde være fritaget for enhver Ledingsyndelse (Rep. 20, SRD. IV 337, Gertz: Script. min. II 166).

1. Gb. p. 467 (fol. 1v). Efter Toke Ebbeson fik Klostret som Udbetaling af hans halve Hovedlod to Ejendomme i Nordsjælland: in Hæsleröth terram x orarum in censu et in Lerholte terram de censu dimidiæ marcæ nummorum annuo. Det sidste er en tydelig Landgildebetegnelse og skal ikke diskuteres paa dette Sted, hvor vi udelukkende skal beskæftige os med Hesselrødejendommen.

Noget Aarstal for denne Overdragelse haves ikke, men den maa efter Sammenhængen antages at være sket kort efter Cistercienserklosters Grundlæggelse i 1161. Den anføres sammen med en Række andre Gaver eller Overdragelser fra Medlemmer af Hvideslægts snævraste Kreds, alle fra Absalonstiden og, saavidt man kan se, registrerede i kronologisk Orden. Det er en Gaveliste, der kun indeholder enkelte Indskud om de erhvervede Ejendommers senere Skæbne, og det er sandsynligt, at vi her har at gøre med en Fortegnelse, som Forfatteren, hvad enten han tilhører 13. Aarh. eller 15. Aarh., simpelthen har afskrevet efter et ældre Forlæg, idet han afslutter med nogle ubestemte Vendinger, som baade kan henføres til det ene og det anden Tidspunkt: »Alt dette ovennævnte Gods kom i Løbet af faa Aar til Klostret, og Brødrene afhændede viselig meget deraf for forskelligt Behov, noget bortbyttede de for bedre Gods, men noget har de beholdt den Dag i Dag».

Om Hesselrødejendommen paa de 10 Øre Jord i Skyld ved vi ganske positivt, at den tidlig er blevet afhændet igen, og hvad Arup i sin Anmærkning 218 fl. siger for at afkræfte dette, er mig ganske uforstaaeligt. Den bortmageskiftedes til Roskilde Bispestol mod Skellerød, som atter afstodes til Kong Valdemar I mod hans Part af Byen Slagelsebo, Gb. p. 469 (fol. 2r). Disse Transaktioner maa altsaa være foregaaet inden Valdemars Død i 1182, og Erhvervelsen af Slagelsebo findes da ogsaa anført i Paveprivilegiet af 1182.

Det fremgaar af de her nævnte Omstændigheder, at der ikke med nogen Rimelighed kan tillægges en Forfatter i Begyndelsen af 13. Aarh. nogen Viden om, hvad den fjærntliggende Hesselrødejendom muligvis i hans Tid var blevet omvurderet til efter den formentlige nye Skyldtaxation. Den var kommet Klostret ganske ud af Sigte, og hvorfor skulde han forøvrigt indføre Taxations-satsen alene for Hesselrødgodset og ikke for Lerholtegodset? Naar Erslev¹ mener, at der efter »censu« kan være udeladt »annuo«, saa lader dette sig i al Fald ikke gøre ved det Udtryk, der anven-

¹ Valdemarernes Storhedstid 110 Anm. 1.

des ved Omtalen af Ejendommens Afhændelse (forud for 1182), hvor det ændret hedder »x oras terræ in censu«.

2. Gb. p. 468 (fol. 1v). Næste Gang Skyldtaxationen nævnes, er da Esbern Snares Søn, Niels Mule, vistnok som Sjælemesse gave for sin Moder Ulmfrid, skænker Klostret Gods i Snertinge, »videlicet quatuor marchas et viij solidos terræ in censu«. Denne Erhvervelse opregnes sammen med Toke Ebbesøns Hovedlodsgave i den nævnte Liste over Hvide-Donationer, og den angives udtrykkelig at være nogen Tid ældre end Sune Ebbesøns Død (1186). Paa den anden Side har den ikke naaet at komme med i Pave Urban III.s Privilegiebrev af 10. Dec. s. A.¹, saaledes at den antagelig skal dateres netop til dette Aar 1186.

Som nævnt bærer den Liste, hvori Snertingegaven nævnes, Præg af at gaa tilbage til et ældre Forlæg. Det er derfor meget usandsynligt, at Jordbetegnelsen skulde stamme fra Forfatteren i det 13. Aarh.; men det maa indrømmes, at Muligheden er til Stede, for saa vidt som Klostret beholdt denne Ejendom indtil 1234, i hvilket Aar den afhændedes til Kong Valdemar².

3. Gb. p. 468 (fol. 2r). Den sidste Post i den nævnte Gaveliste er det Gods i Sigersted, som Ebbe Skjalmsøns Datter Gyde, Oluf Glugs Hustru skænkede, »videlicet xiiij oras terre in censu de terra communi et in ornumme dimidiam marcam«. Hvis den kronologiske Orden er overholdt, maa det antages, at vi med denne Gave er nær oppe imod Aarhundredets Slutning, og dette stemmer ogsaa godt med, at Sigerstedgodset ikke er registreret i Klosters ældste Paveprivilegier, ikke engang i det fra 1198, men nok i de senere fra 1228 og 1248. Paa den anden Side synes Gyde at være død langt tidligere, rimeligvis før 1179. I dette Aar begravdes Bisp Frederik af Slesvig i Sorøs nye Teglstenskirke³, medens vi om Gyde ved, at hun oprindelig har hvilet i den gamle Kirke, hvorfra hun først i 1285 overflyttedes sammen med andre af Hviderne⁴. Muligvis har det da været en Aarrække, inden Godset er blevet udredt.

Hvad Jordbetegnelsen angaar, gælder det samme som ved Snertingegodset, at det rimeligste maa siges at være, at den

¹ Den findes i Absalons Beskærmelsesbrev og i Paveprivilegiet af 1198.

² Thorkelins Dipl. I 117.

³ SRD. I 280, IV 543.

⁴ Sstds. IV 540.

oprindelige Betegnelse fra Overdragelsen er blevet bibeholdt; men da Ejendommen formentlig var i Klosters Besiddelse helt ned til 1407 (Gb. p. 498, fol. 24r), er den Mulighed ikke absolut udelukket, at Forfatteren fra Begyndelsen af 13. Aarh. kan have haft en særlig Viden om en ny Vurdering.

4. Gb. p. 472 (fol. 4r-v). I Gavebogens Absalonsafsnit findes en Liste over en Række Erhvervelser i Slaglille, som Klostret senere atter maatte afhænde. Arup har udførlig behandlet dette Stykke (210, 212, 215, 218) og opfatter det som et senere Indskud, aldeles uden Forbindelse med Beretningens øvrige Indhold. Han antager, at det er en Fortegnelse optaget samtidig med eller umiddelbart efter, at disse Ejendomsoverdragelser fandt Sted, i Aarene nærmest efter 1214, da Atto efter Arups Antagelse skal have nedskrevet sin Beretning. Slaglillelisten bliver da et Monument over Attos egen Virksomhed som Abbed, et Minde om hans møjsommelige Forhandlinger med de mange Grundejere i Slaglille By.

Det er mig umuligt at se, at der er fremført et eneste Argument af Vægt, der kan støtte denne meget kunstige Fortolkning. Skulde Slaglillestykket være et Indskud fra 2.—3. Tiaar af det 13. Aarh., endda et Indskud af selve den Mand, der havde ført Forhandlingerne med Grundejerne i Slaglille, vilde det dog være et i en ganske uforklarlig Grad ubehændigt Sted at anbringe dette Stykke, midt i Afsnittet om Absalons Velgæringer mod Klostret. Men i Virkeligheden falder det udmærket i Traad med den løbende Fremstilling. Efter en Omtale af de mange Besiddelser, som Absalon havde skaffet Klostret ved Gave eller paa anden nærmere angivet Maade, nævner Forfatteren tilsidst — inden han gaar over til Absalons Testamente — nogle Erhvervelser, som Klostret fik »ved Absalons Forsorg«, altsaa, i Modsætning til de øvrige, uden hans direkte økonomiske Medvirkning ved vedkommende Godshandeler. Heri indgaar Slaglillestykket som et naturligt Led (det begynder da heller ikke med nogen ny Linje i Manuskriptet, saaledes som i *Scriptores*): *Procurante venerabili patre Absalon episcopo venerunt monasterio possessiones et bona, videlicet Nythorp . . . et Gøkstorp . . . , et villagium Othinstorp . . . partim commutacione . . . et partim donacione Petri Thorstensson . . . , possessiones quoque in Slaul(ose)litle donacione, empcione et commutacione vt infra.* Sammenhængen er upaaklagelig. Det er muligt, at det hele Afsnit er indføjet ved Redaktionen i det 15. Aarh., men i saa Fald maa en gammel Optegnelse have tjent til Forlæg.

Vi har da al Grund til at følge Textens klare Ord og henføre Slaglilleerhvervelserne til Absalons Tid, og gaar vi dem efter i Enkeltheder, kan vi i al Fald paa et Par Punkter finde en væsentlig Støtte derfor.

Som den første af Grundejerne i Slaglille nævnes Trued Litle, »han som bygged Kirken der«. Slaglille Kirke er en romansk Bygning af Kamp- og Fraadsten, som rimeligst henføres til Tiden ved det 12. Aarh.s Midte og ihvertfald meget vanskeligt kan være yngre end ca. 1175; det bliver derfor unaturligt at føre hans Gave ned i det 13. Aarh.

Det opgives, at 4 Ørtug Jord i Skyld og $\frac{1}{4}$ Bol er erhvervet ved Mageskifte mod Gods i Ubby. Dette Ubbygods opføres i Absalons udaterede Beskærmelsesbrev fra hans Ærkebispetid (yngre end 1186, da det har Egbygodset, som Klostret fik efter Sune Ebbeson) som værende i Klostrets Eje; men af Paveprivilegiet fra 1198, som ellers nøje følger Absalons Brev, er det udgaaet. Følgelig kan Erhvervelsen af denne Ejendom i Slaglille med største Sandsynlighed henføres til det mellemliggende Tidsrum¹.

Slaglillelistens afsluttende Bemærkning om, hvorledes disse Erhvervelser »efter Absalons Død« igen paa forskellige Maader kom bort fra Klostret — til Bispegaarden i Bjernede, til Arvingerne efter de tidligere Besiddere etc. — støtter yderligere, at selve Erhvervelserne er sket i Absalons Levetid, forudsat at vi kan være sikre paa, at ogsaa dette Stykke hører med til den oprindelige Text. Der kan maaske være nogen Tvivl herom, men det forekommer mig dog overvejende sandsynligt². Noget Bevis mod, at de faktiske Oplysninger, Stykket indeholder, kan hidrøre fra Begyndelsen af 13. Aarhundrede, ser jeg i al Fald ikke, at der kan føres. Sune Ebbesons Hovedgaard i Bjernede kan hans Søn Peder, Roskildebispen, have arvet og overdraget til sin Bispestol inden det Tidspunkt, da Sorømunken skrev sin Beretning³. Naar Arup mener, at Slutningen af Slaglillestykket blot

¹ Naar Slaglille ikke findes anført særskilt hverken i Absalons Brev eller Pavebrevet fra 1198, hænger det formentlig sammen med, at disse Jorder sammen med Slagelsebo blev drevet af Klostrets Konverser under Grangien »Slagløse«.

² Muligvis er det saaledes, at dette Afsnit i den oprindelige Text har været udførligere, men at det ved Redaktionen i det 15. Aarh. er blevet skrevet stærkt ned, fordi det handlede om tabte Besiddelser, der var uden Betydning i Klostrets Godshistorie.

³ Vi ved i al Fald, at den i 1287 ejes af Bispestolen, se »Festskrift til Kr. Erslev« 146.

er en Konjektur af en Mand, der undrede sig over, at Klostret først ved Bjernedemageskiftet i 1414 atter fik Ejendom i Slaglille, saa er dette sidste en Misforstaaelse. Vi kender fra Gavebogen en Række Erhvervelser fra Aarene 1260—77 og fra 1367¹. Den Oplysning, der gives om, at noget af Godset atter er afhændet til Arvingerne efter de tidligere Ejere, er ogsaa for positiv, til at den kan forklares som en løs og tilfældig Konjektur.

I alle Tilfælde ser jeg ingen Grund til at betvivle, at Slaglilleerhvervelserne stammer fra Slutningen af 12. Aarh. Selve Listen er muligvis affattet lidt senere. Den opregner omhyggelig baade Navnene paa de tidligere Grundejere og Størstedelen af deres Ejendomme, der snart angives i Bol, snart i Skyldjord, det sidste altid under Formen: »ij oræ terræ in censu«. Man vil lægge Mærke til, at ved to af Personerne anføres — ikke som ellers sædvanligt deres Patronymikon, men, omvendt, hvem deres Sønner var: Aage, Fader til Skjalm, og Jon, Fader til Adam. Skjalm og Adam har altsaa været velkendte i Klostret, dengang Beretningen blev nedskrevet. De har vel boet i Slaglille eller i al Fald paa Sorøegnen, og maaske er det de »Arvinger efter tidligere Grundejere«, som køber deres Fædrenejord tilbage. Det lille Træk tyder paa, at der er gaaet nogen Tid, maaske et Par Aartier, siden Overdragelsen fandt Sted; en ny Generation er i Fremvæxt.

Hvis Gavebogens ældste Afsnit er affattet ca. 1210, falder dette meget naturligt. Det var Abbed Gaufrid, der under Absa-

¹ Gb. p. 483 (fol. 11v—12r), p. 502 (fol. 28r—v). — Ogsaa den følgende Bemærkning (p. 473) om Ejendomme i forskellige Byer, der atter er afhændet (»jam absunt«) kan i og for sig godt stamme fra den oprindelige Redaktion først i det 13. Aarh. Ejendommene i Ubby, Havnelev og Faardrup er antagelig allerede kommet Klostret af Hænde inden 1198, da de er udeladt i Paveprivilegiet fra dette Aar, medens de findes anført i Absalons lidt ældre Beskærmelsesbrev, jfr. ovfr. p. 73 (den Ejendom i Havnelev, som afhændedes i 1402, og som Arup 212 Anm. 4 vil drage ind i denne Sammenhæng, var først erhvervet 2 Aar før, se Gb. p. 499 (fol. 25r)). Ejendommen i Skørpinge skødes i Biskop Peder Sune-søns Tid dels til Hr. Knud Knudsen, dels til Roskildeprovsten Toke (Gb. p. 473 og 483; det sidste Sted har Udgaven urigtig »Skipingæ« for »Skirpingæ«). Kun om Vindinge- og Kværkebyejendommenes Skæbne vides intet positivt: de findes i Pavebrevet af 1198, men omtales aldrig senere. En Bemærkning tilsidst i dette Afsnit om Gods i Faxe, der atter er udstreget (og ikke medtaget i Scriptores), ser jeg bort fra, da det tydelig er en Tilføjelse.

lons Auspicier i 1180erne og 1190erne havde samlet Slaglillebesiddelserne sammen, og da han paa sine senere Dage lod Beretningen om Klosters Godshistorie nedskrive, har han kunnet supplere de tørre Opgivelser, som han vel hentede fra en Godsliste, med nogle faa Smaabemærkninger om de enkelte Ejere. Jordbetegnelsernes Gyldighed for Beretningens Affattelsestid, ca. 1210, kan slet ikke bestrides; men det er ogsaa overvejende sandsynligt, at de er gyldige for Erhvervelsestidspunktet, Slutningen af det forrige Aarhundrede, saa meget mere som Ejendommene muligvis atter er afhændede allerede inden 1210.

5. Gb. p. 484 (fol. 12v). Ridderen Tule Bosøn af Ebbe Glugs Æt skænkede i 1206 Klostret »duos solidos terræ in censu in Aldenbergh«. Notitsen herom skyldes et senere Indskud paa sidste Side i A, men dette er dog et indre redaktionelt Anliggende, da den i al Fald sikkert bygger paa en gammel Kilde. Arup mener (216 Anm. 3), at den ikke støtter sig til noget Brev¹ og vil deraf drage den Konsekvens, at Jordbetegnelsen er indsat af Notitsens Forfatter, der kunde vide Besked derom, eftersom Klostret ikke havde afhændet Ejendommen. Imidlertid maa man lægge Mærke til, at Gavebogen umiddelbart efter nævner, at den øvrige Del af Oldebjerg (en lille By i Lynge Sogn) havde Klostret erhvervet lang Tid forud. Hr. Tules Gave er altsaa føjet til en tidligere Besiddelse, om hvis Erhvervelsestid og Størrelse intet nærmere siges (og sikkert intet vidstes). Under disse Omstændigheder kan man vanskelig tænke sig en speciel Viden om, hvad netop det i 1206 erhvervede Stykke af Byen siden er blevet ansat til i Skyld.

Af de fem Tilfælde fra Sorø Gavebog, som jeg her har diskuteret, gælder det altsaa i hvert Fald om Nr. 1, at vedkommende Ejendom atter paa et tidligt Tidspunkt var afhændet af Klostret, saaledes at den Forklaring er udelukket, at en Munk, der skrev i 13. Aarh.s Begyndelse, her har indføjet nogle Satser fra en da nylig foretagen Taxation. Ogsaa ved Nr. 4 og 5 er der Forhold, der direkte taler imod den i sig selv lidet rimelige Antagelse, at der

¹ Vendingen »scotans in possessionem perpetuam anno domini 1206« tyder ikke meget derpaa, siger han; denne Vending kan vel i og for sig være ligesaa god som den, der benyttes ved Referatet af Pedersborgmageskiftet »facta est scotatio per alterutrum anno domini 1205«, og her regner Arup udtrykkelig (216) med et Mageskiftsbrev, som han lægger megen Vægt paa.

skulde være indsat Jordbetegnelser udfra en ny Taxering. Hvorfor skulde ogsaa en saadan »Regulering« være sket udelukkende i disse faa Tilfælde? Og hvorfor anføre den ene Halvdel af Slaglille med de gamle Bolbetegnelser, den anden Del med de nye Skyldtaxter, eller den ene Ejendom i Nord-sjælland med Landgilde, den anden med Skyld?

Selvfølgelig vilde Forholdet have ligget væsentlig klarere, hvis vi havde haft virkelige originale Breve at støtte os til, thi da havde hele den foranstaaende Diskussion været overflødig. Men vi maa jo for det 12. Aarh. nøjes med den fattige Overlevering, som nu engang er i Behold, og søge at finde os til Rette dermed. I Stedet for Vished maa vi nøjes med Rimelighed og Sandsynlighed, og jeg mener at have godtgjort, at man ikke med nogen rimelig Sandsynlighed kan underkende Gavebogens Vidnesbyrd. Forfatteren i det 13. Aarh. og efter ham Afskriveren i det 15. Aarh. har gengivet de Jordbetegnelser, der forefandtes i Breve eller andre Optegnelser fra Erhvervelsestidspunktet. At forklare det hele som Fejlskrifter, Misforstaaelser eller ukorrekte Referater, er heller ikke nogen fremkommelig Udvej, dertil er Vidnesbyrdene for mange.

Det kunde maaske synes noget dristigt at bygge paa disse spredte Vidnesbyrd, der tilmed alle stammer fra en og samme Kilde. Overfor en saadan Indvending er der Grund til at gøre opmærksom paa, hvor overordentlig faatallige Jordbetegnelser der overhovedet kendes fra disse tidlige Tider. I en omstaaende Tabel har jeg givet en — forhaabentlig ikke alt for mangelfuld — Liste over de indenfor Sjællandske Lovs Omraade kendte Jordbetegnelser i Breve og Brevreferater og andre Erhvervelsesoptegnelser fra Tiden inden 1250¹. Man vil se, at denne Liste ialt kun

¹ Naar en og samme Ejendom nævnes med samme Jordbetegnelse i Privilegiebreve o. l. er kun den ældste Forekomst nævnt, undtagen naar der er Tale om dens Overdragelse til en ny Ejer. Ved Mageskifter er de to Parter Gods opført hver for sig. Efter Angivelse af Godsets Beliggenhed nævnes i Parentes Ejeren; ved Afhændelse af Gods nævnes her den, der afhænder.

Jordbetegnelser fra sjællandske Lovomraade inden 1250

	Tid	Beliggenhed og Ejer	Jordbetegnelse Art	Henvisning
1	1085 ²¹ / ₃	Gods paa Amager og i Øst-sjælland (Kong Knud d. Hellige)	Bol	L. Weibull: Lunds Domkyrkas Necrologium 3 ff.
2	1135 ⁶ / ₁	Gods paa Amager (Kong Erik Emune)	Bol	Dipl. Suec. I 48
3	1135 ²⁹ / ₁₁	Gods i Sydsjælland, Møen og Falster (Peder Bodilson og hans Slægt)	Bol	Thorkelin I 5
4	1135	Gods paa Sjælland og Amager (Kong Erik Emune)	Bol	Thorkelin I 4
5	ca. 1140—50	Spredt Gods paa Sjælland (Toke Skjalmsøn)	Bol	Sorø Gb. p. 465
6	1157—82	Gods paa Møen (Næstved Sct. Peders Kl.)	Bol	SRD. IV 337
7	kort efter 1161	Hesselrød, Lerholte (Toke Ebbeson)	terram 10 orarum in censu terram de censu dimidiæ marcæ nummorum annuo	Sorø Gb. p. 467
8	1161—77	Vedleby (Absalon)	Bol	Sorø Gb. p. 469
9	1161—82	Gudum, Ottestrup, Rosted (forskellige Ejere)	Bol	Sorø Gb. p. 468
10	1161—82	Hesselrød, Lerholte (Sorø Kloster)	10 oras terræ in censu terram de censu dimidiæ marcæ nummorum annuo	Sorø Gb. p. 469
11	1161—82	Vemmelev (Roskilde Bispestol)	Bol	Sorø Gb. p. 470
12	1161—82	Stenstrup (Sorø Kloster)	Bol	Sorø Gb. p. 472
13	ca. 1161—84	Foreslev (Fru Cecilia af Borg)	Bol	Sorø Gb. p. 467
14	1164 ⁸ / ₉	Spredt Gods paa Sjælland og Møen (?) (Valdemar I)	Bol	Thorkelin I 20 ff.
15	ca. 1170	Gentofte (Esrom Kl.)	Bol	Cod. Esr. Nr. 99
16	? 1186 ²¹ / ₁₀	Brønshøj (Absalon)	Bol	Kbhvns. Dipl. I 1
17	ca. 1186	Snertinge (Niels Mule)	4 marchas et 8 solidos terræ in censu	Sorø Gb. p. 468
18	kort eft. 1186	Spredt sjællandsk Gods (Sune Ebbeson)	Mark Guld (marcas auri, oras auri, quadrantem auri)	Sorø Gb. p. 468

Jordbetegnelser fra sjællandske Lovomraade inden 1250

	Tid	Beliggenhed og Ejer	Jordbetegnelsens Art	Henvisning
32	1206	Oldebjerg (Tule Bosøn)	2 solidos terræ in censu	Sorø Gb. p. 484
33	1214	Broby (Peder Suneson)	de 3 mansis et 2 oris terræ in censu	Sorø Gb. p. 475
34	1221—24	Broby (Sorø Kloster)	terram 16 nummorum in censu in manso Gurdhæbol ¹	Sorø Gb. p. 475 og 485
35	før 1228	Aasø (Andreas Suneson)	Bol	Sorø Gb. p. 474
36	1241 ²² / ₆	Gods i Ramsø H. (Otto af Brunsvig)	in censu 7 horarum censum unius marce	Thorkelin I 133
37	1243 ⁴ / ₇	Gods i Voldborg H. (Simon af Høm)	3 oras terre in censu	Thorkelin I 137
38	1244	Broby (Johannes Dam)	terram ad dimidiam marcam in censu	SRD. IV 351
39	1245—75	Ørsløvestre (forskellige Ejere)	8 solidis terræ in censu 2 solidis terræ etc.	Sorø Gb. p. 482
40	1246 ¹⁷ / ₈	Nøddebo (Sakse Torbjørn- søn)	1 hora terre in censu	Cod. Esr. Nr. 100
41	1248 ¹⁸ / ₁₁	Lille Værløse (Jon Jonsøn Litle)	terram 19 horarum et 1 solidi in censu	Cod. Esr. Nr. 109
42	1248 ¹⁸ / ₁₁	Langerød og Ordrup (Es- rom Kloster)	terram 1 marce et 2 solidorum in censu	Cod. Esr. Nr. 109

¹) Jfr. Sorø Gb. p. 507 (1269 ¹⁰/₄): oram census terre in Solbjerghe sitam in manso dicto Wimundebool.

omfatter 42 Numre, og af disse gaar de 23 tilbage til Sorø Gavebog; for Tiden inden 1215 er 20 Tilfælde af ialt 33 soranske. Fra Valdemar Sejrs senere Tid har vi Kong Valdemars Jordebog med dens talrige Vidnesbyrd om Skyldtaxationen baade for Sjælland, Laaland og Falster. Men Sorøbogen er altsaa den ganske dominerende Hovedkilde for vor Viden om de i den ældre Valdemarstid benyttede Jordbetegnelser, og det er slet ikke udelukket, at dette hænger sammen med, at dens Angivelser delvis gaar tilbage til Optegnelser af anden Art end egentlige Breve, jordebogsagtige Notitser eller lign. I selve Brevene synes der i denne Periode at have været en overordentlig ringe Tilbøjelighed til detaljeret at

gøre Rede for den omhandlede Ejendoms Størrelse, saaledes som vi ser af Afskrifterne i de to Brevbøger fra Esrom og Æbelholt Klostre. Som Regel indskrænker man sig til mere ubestemte Vendinger som mansio, curia, prædium, locus, terra uden nøjere Angivelse af Størrelsen. Man anfører, at det er alt, hvad N. N. ejer i denne By, eller at vedkommende Ejendom er saa og saa stor en Part af Byen. Det sidste er naturligvis en udmærket fyldestgørende Betegnelsesmaade, men det var kun i de sjældneste Tilfælde, at Andelen lod sig udtrykke i en simpel Brøk, og med de mere sammensatte regnede man ikke gerne.

IV.

Spørgsmaalet om Jordskylden eller Skyldjorden, terra in censu, har i de sidste hundrede Aar været Genstand for en Række Undersøgelser med stadig nye Forklaringer af dette vanskelige Begreb. Med Navnene Velschow, Paludan-Müller, Kr. Erslev, P. Lauridsen, Erik Arup er givet Hovedstadierne i Forskningens Gang, som jeg forøvrigt ikke skal behandle historisk.¹ Erslevs Undersøgelse i »Valdemarernes Storhedstid« betegner med sin klare Redegørelse for Kildematerialets Vidnesbyrd et stort Fremskridt i rationel Forskning og overflødiggør i det væsentlige den ældre Litteratur paa dette Felt. Lauridsens Kritik af den Erslevske Opfattelse i Aarb. f. nord. Oldkyndighed, 1903, er sikkert paa adskillige Punkter berettiget, saaledes i Spørgsmaalet om Udsæden som et Værdimaal for Jorden; paa andre væsentlige Punkter finder jeg derimod baade hans Kritik og hans egen positive Fortolkning uholdbar.

Overfor Paludan-Müller har Erslev fastslaaet, at de Maal, som Vurderingen nævner, ikke er Kornmaal, men Metal, idet Mindstemaalet er Penning, ikke Skæppe, og han drager

¹ Joh. Steenstrup har i sine overordentlig værdifulde Studier over Valdemarstidens Samfundsforhold ikke ydet nogen særlig afgørende Indsats paa dette Omraade. Han fulgte oprindelig nærmest Paludan-Müller, senere P. Lauridsen.

deraf den nærliggende Slutning, at der med Skyld, »census«, maa forstaas en Afgift. Paa Valdemarernes Tid benytttes census baade om den privatretlige Landgilde til Grundejeren og om Afgifter til Staten, f. Eks. Midsommergælden. Det afgørende nye ved Erslevs Opfattelse er nu, at han forklarer Skyldvurderingen som en offentlig Skatte-taxation, der har tjent til Grundlag for Ledingsafgiften. To Øre Jord i Skyld eller Jord paa to Øre i Skyld betyder Jord, hvoraf der i Ledingsafgift skulde udredes 2 Øre Sølv.

Lauridsen har imidlertid gjort opmærksom paa, at en saa fint udviklet Skatteligning, som denne Forklaring forudsætter, ikke fandtes, idet Erik Klippings Forordning for Sjælland af 26. Maj 1284, § 11¹, opererer med langt grovere Ligningssatser. Selv indfører han en helt ny Forklaring af Skyldvurderingens Maal. De er hverken Kornmaal, som Paludan-Müller vilde, eller Metalmaal, som Erslev har ment², men Jordmaal. Til dette Resultat naar han ved en Sammenstilling mellem de sjællandske Skyldmarkbetegnelser og de i det øvrige Land, særlig paa Ribeegnen, paa-viselige Udsæds-Jordmaal, Mark, Øre, Ørtug, Skæppe Jord. Jeg ser bort fra, at disse Jordmaal ikke med Sikkerhed kendes fra Valdemarstiden³. Værre er den Vanskelighed,

¹ Aarsberetn. f. Geheimearchivet V 22.

² Lauridsen mener (14) direkte at have paavist, at der ikke kan være Tale om Metalmaal; hvad han i Virkeligheden har paavist, er dog kun, at Maalene ikke ligefrem kan være Ledingsskyld.

³ Vanskelig er Fortolkningen af Eskils Gavebrev af 1145 til Lunds Domkirke (se Dipl. Suec. I 49 og 52) hvorved han opretter forskellige Præbender »cum terris et censu subscripto«. Det forekommer mig rimeligst med Erslev (28) at opfatte de her anførte Mark, Øre og Ørtug som Landgilde (census), men naar Lauridsen (26 Anm. 3) vil forklare dem som Jordmaal, tør jeg ikke afvise denne Fortolknings Mulighed, da der i Brevet anføres andre Afgifter (af Øer m. v.), hvorpaa der kan være tænkt med den i Indledningen nævnte census. — Her skal ogsaa nævnes, at nogle Grangier, som Esrom Kloster ejede i Tjæreby Sogn, i et Brev fra Slutn. af 12. Aarh. som er afskrevet i Æbelholt Klosters Brevbog (SRD. VI 139, se Listen p. 78, Nr. 26) er betegnet ved »terræ 4 solidorum«. Udtrykket kan tages til Indtægt enten som en Skyldtaxation, hvor »in

at disse Jordmaal regner med Skæpper, medens de sjællandske Skyldmaal regner med Penning (jfr. Erslev 54). Denne Vanskelighed forekommer mig ganske uovervindelig. Hvad Lauridsen 31 ff. fremfører for at gøre en saadan Inkongruens forklarlig, kan jeg ingen afgørende Betydning tillægge¹; de Exempler, der gives paa, at man har opfattet Denar eller Penning Jord som et Jordmaal, altsaa som det samme som en Skæppe Jord, er fra den senere Midaldalder, da Censusberegningen var ved at gaa af Brug, og man i hvert Fald ingen klar Forestilling havde om, hvad det egentlig var, der laa bagved dens Tal. Steenstrup, der (i Danmarks Riges Historie) slutter sig til Lauridsens Fortolkning, forklarer Anvendelsen af Penningen som Maal for Kornet derved, at virkelig engang i fordums Tid en Skæppe Sæd havde kostet 1 Penning, saaledes som det fortælles om Erik Ejegods Dage². Paa lignende Maade udtrykker ogsaa Arup sig. Det er dog ingen virkelig Forklaring, saalænge man ikke gør det forstaaeligt, hvorfor kun Skyldvurderingen anvender Metalmaal, medens de Udsæds-Jordmaal, som skal have været Forbilledet eller Forudsætningen derfor³, kun anvender Kornmaal. Nej, Skyldvurderingens Metalmaal i Forbindelse med Udtrykket *in censu*, d. v. s. i eller til Skyld, gør det urimeligt at opfatte dem som en Udsædsangivelse.

Lauridsens Forklaring af Ordene *in censu* slutter sig til hans øvrige Fortolkning. Medens Erslev betragter Censusbegrebet som det afgørende for Forstaaelsen af Taxationen, skyder Lauridsen det nærmest til Side som en adjektivisk

censu, som det saa ofte er Tilfældet, er udeladt, eller ogsaa som et Udsæds-Jordmaal. Jeg finder dog Sammenhængen saa lidt klar, at jeg helst ingenting vil bygge derpaa.

¹ Penning Jord forklares meget kunstigt som et »neutralt« Navn for en normaliseret Hartkornskæppe Jord, idet den virkelige Kornskæppe havde en forskellig Udsædsevne for Rug og Byg (33).

² Jfr. Paludan Müller: Studier II. Om Kong Valdemars Jordbog 72 ff.

³ De brugelige Arealmaal, som Arup siger, anf. Afh. 220.

Hosstilling, eller rettere sagt, det hele Udtryk *terra in censu* kobles sammen og gives Betydningen Skyldjord, Skattejord, man kunde maaske endnu klarere sige skattepligtig Jord. De i Taxationen nævnte Mark, Øre o. s. v. er Maal af Jord, Skyldjord, ikke Jordskyld.

De terminologiske Udtryk giver i Virkeligheden ikke nogen sikker Vejledning om, hvorvidt det er Skylden eller Jorden, Markbeløbene tager Sigte paa, thi Sprogbrugen er i en for os beklagelig Grad mangeartet, uklar og vaklende. Lige fra Begyndelsen møder vi i Kilderne de to parallelle Udtryk »*duas oras terræ in censu*« og »*terra duarum orarum in censu*«. I det første Tilfælde kan Maalene sproglig set kun henføres til Jorden, og det gælder naturligvis end mere de talrige Tilfælde, hvor de to sidste Ord »*in censu*« er udeladt; det er dog en oplagt Abbreviatur, som man ikke skal bygge for meget paa. Det andet Udtryk er mere tve-tydigt, men Maalene henføres dog her naturligst til Skylden: Jord paa to Øre i Skyld¹. Klart er det derimod igen, naar *terra* helt udelades, saaledes som vi ser det i det ældste originale Brev, hvori Skyldtaxationen forekommer, Otto af Brunsvigs Brev af 1241 ²²/₆ om Gods, han afhænder til Antvorskov Kloster²: *in censu 7 horarum in Bothorp et censum unius marce in Gamelrut etc.* I Peder Olufsen af Karises Testamente fra 1261 ²²/₃³ tales paa samme Maade om »*unam oram scyld*« o. s. v. Hermed kan ogsaa jævnføres et Udtryk i et Brevreferat fra 1244 i Næstved Gavebog: *terram ad dimidiam marcā in censu*⁴, der kun kan oversættes: Jord paa en halv Mark i Skyld. I Forordningen for Sjælland af 26. Maj 1284 hedder det »en Mark Skyld i Jord«.

¹ Jfr. det ganske utvetydige Udtryk i et Referat af Mageskiftebrev fra 1205, Gb. p. 475: *terram 13 solidorum in censu annuo*, Jord paa 13 Ørtug i aarlig Skyld (Landgilde).

² Thorkelins Dipl. I 133.

³ Erslev: Testamenter 9.

⁴ SRD. IV 351. Jfr. Rep. 323 (1263 ¹⁹/₁₁): *quandam terram in H. videl. unam half mark skyld*. Rep. 699 (1298 ²⁰/₁₂): *1/2 markskyld de nostra terra in L.*

Vi ser altsaa, at Markbeløbene snart henføres til Jorden, snart til Skylden, men Grundbetydningen kan dog kun være én, det andet Udtryk maa være afledt. Og her forekommer det mig, at »Jordmarken« bedre end »Skyldmarken« lader sig forklare som afledt. Der er jo ingen, der kan drage i Tvivl, at Skyldtaxationen, uanset dens egentlige og oprindelige Grundbetydning, brugtes som en Jordbetegnelse, og dette Forhold kan have paavirket Sprogbrugen. Hvis vi har at gøre med en stivnet, hurtig forældet Taxering af Ejendommens Skyld, og denne Taxering faktisk benyttedes til at betegne Ejendommens Størrelse, kan en Drejning af den korrekte, oprindelige Terminologi meget vel forklares.

Mere vanskeligt vilde det være at forklare sig den modsatte Udvikling. Hvis Tallene i Virkeligheden betegner visse Arealmaal Jord (Skattejord), hvis der med 1 Øre Skyldjord skal forstaas et paa Grundlag af Udsæden beregnet Maal af skyldpligtig Jord, er det besynderligt at kalde det 1 Øre Skyld. Eller for at tage det ganske skarpt ved at bruge de mindste, ominøse Maal: naar Kilderne taler om en Penning Skyld, skal der megen Fortolkningskunst til at faa dette til i Virkeligheden at betyde en Skæppe Jord. Jeg tager med Vilje min Tilflugt til disse Metalmaal, idet jeg er klar over, at vi her har det egentlige, afgørende Argument.

Arup har kombineret Erslevs og Lauridsens Opfattelser. Han følger Lauridsen i hans Forklaring af Maalene som Jordmaal, men bibeholder Erslevs Tolkning af census som en paa Grundlag af en ny Taxering paalignet Skatteafgift. Hvad der skete paa Sjællandske Lovs Omraade med Skyldtaxationen, hedder det, anf. Afhdl. 220, var dette, at hver enkelt Bondes Jordejendom fastsloges af Kongens Ombudsmænd efter de brugelige Arealmaal, Mark Jord, Øre Jord, Ørtug Jord (det mindste Maal nævnes forsigtigvis slet ikke!), og i Forhold dertil sattes han i Skat. Den Skat, det gjaldt at paaligne, var den nye personlige Ledingsskat, som efter Arups Fremstilling i 2.—3. Tiaar af 13. Aarh., først paa Sjælland og derefter i Jylland, træder i Stedet

for den tidligere Ledingsydelse med tilhørende Ledingsafløsning.

Spørgsmaalet om Indførelsen af den personlige Ledingskat ligger som saadan ganske uden for denne Undersøgelses Rammer. Hvad der her har Interesse, er den særlige Udformning, som Arup har givet Erslevs Opfattelse af Skyldtaxationen ved at knytte den til denne Omlægning af de gamle Ledingsbyrder. Efter den Opfattelse af Sorø Gavebogs ældste Afsnit, som Arup har villet gøre gældende, og som jeg i det foranstaaende har taget Stilling til, kan den nye Jordbetegnelse ikke paavises før 1214, men viser sig nu pludselig at være i almindelig Brug paa Sjælland¹ og maa følgelig antages at stamme fra de nærmest foregaaende Aar. Dens bratte Optræden fremhæver formentlig dens Karakter af en af Regeringen gennemført Taxation, der skal tjene til Grundlag for en Skatteopkrævning. Efter at Skattetaxationen var foretaget, er da den nye Skat blevet gennemført i 1213. Den maa antages at have betydet en væsentlig Forøgelse af Ledingsskattebyrden, og Regeringen banede derfor Vej for den ved i en Aarrække at stille meget store Krav til Befolkningen »ved Udbud af virkelig Leding til stedse fjernere Egne og stedse farefuldere Togter« (220), saaledes som det paavises udfra de mange Ledingsnotitser i Valdemaraarbogen. Paa denne Baggrund tillægges der Aarbogens Notits for Aaret 1213 »expedicio in Dacia quievit« en dybere Betydning. Den fortolkes saaledes, at i dette Aar »udbødes der vel Leding, men den »stilledes i Bero«, fordi Bønderne paa sjællandske Løvs Omraade det Aar overfor det truende Udbud gik ind paa at betale Ledingsafløsning efter Skyldtaxationsansættelsen« (221). I de følgende Aar udbyder Regeringen derefter ikke Leding; først da Skatteforøgelsen var indarbejdet i Sjælland, tager den i 1219 atter fat.

Det er klart, at i denne sindrige Kombination er det

¹ Arup siger: paa Sorøegnen (anf. Afh. 219), men en saadan Begrænsning er ikke berettiget, da de Vidnesbyrd, hvorom det drejer sig, ogsaa gælder Nordsjælland.

Vidnesbyrdet fra Sorø Gavebog, der bærer det hele. I det Øjeblik det er godtgjort, at det gamle Stykke Godshistorie er ældre end 1213¹ og tilmed gengiver ældre Breve eller Optegnelser, at Skyldjordsbetegnelsen ikke optræder brat, men er belagt med en Række Vidnesbyrd, som fordeler sig jævnt over Tiden fra 1160erne til ca. 1210, i samme Øjeblik glipper ethvert Bevis for den tilsyneladende ellers meget rimelige Antagelse, at der er direkte Sammenhæng mellem Skyldtaxationen og Indførelsen af en personlig Ledingsskat, og der bliver slet intet Grundlag tilbage for at datere hverken Taxationens eller Skattens Indførelse paa Sjælland just til 1213.

For Jydske Lovs Omraade mener Arup, at den nye personlige Skat er blevet indført et Tiaar senere, 1223 eller 1224, men ogsaa her er Bevisgrundlaget i Uorden.

Ogsaa her er det for saa vidt lykkedes at konstruere en rimelig historisk Sammenhæng op (192 ff.). Bønderne er paa dette Tidspunkt trættede af de store Estlandstog, medens Statsmagten paa sin Side maa finde paa Udvej til nye, forøgede Skatter for at skaffe Kongen og hans Sønner fri af Fangeskabet. Selve Beviset for denne Datering er imidlertid kun en Misforstaaelse af en Passus i Jydske Lov III 9, hvor det til Bestemmelsen om, at Klostermænd ikke efter 1215 maa købe Jord, som Landeværn gik af, etc., tilføjes: dette holdes baade om graa Munke og om sorte Munke og om alle Munke. Arup mener, at denne Passus er en senere Tilføjelse til Lovparagraffen, hvis oprindelige Del skulde være formuleret, inden Franciskanerne og Dominikanerne erhvervede Ejendom i Danmark. Tidspunktet herfor ansættes til Midten af 1220erne, hvilket ogsaa er angribeligt; men Hovedsagen er dog, at der med Graamunkene (*»grisei monachi«*)² slet ikke menes Franciska-

¹ Allerede de faa Aars Tilbagedatering bringer alvorlig Forstyrrelse, thi Grundejerne kan ikke antages selv at have benyttet Regeringens nye Taxation, førend de havde anerkendt de Skatter, som den skulde tjene til Grundlag for.

² Se f. Ex. SRD. V. 249 ff.: *griseis monachis de Cara Insula*.

nerne men Cistercienserne, med de sorte Munke Benedikterne; det var de to største og rigeste og mest privilegerede Munkeordener i Landet, og Bestemmelsens Form er derfor i sig selv meget forstaaelig. De to Tiggermunkeordener hed derimod Graabrødre og Sortebrødre, og de bærer i officielt Sprog overhovedet ikke Munkenavnet.

Der er vist ingen Grund til at føre noget nærmere Bevis herfor; mest overraskende er det, at Arup ikke i den forløbne Tid er blevet gjort opmærksom paa denne besynderlige Lapsus, saaledes at den kunde være undgaaet i hans Danmarkshistorie, hvor Jydske Lovs Bestemmelse bruges til Bevis for, at Tiggermunkene allerede inden 1241 havde faaet Landejendomme, til Trods for, at de egentlig skulde være formueløse (I 290). Sandheden om de jydske Tiggermunkeklostre maa vistnok siges at være den, at de aldrig fik Landejendomme af nævneværdigt Omfang.

V.

Den foregaaende Undersøgelse har vist, at til den personlige Ledingsskats Gennemførelse i det 13. Aarh. kan Skyldtaxationen ikke knyttes. Den kan have dannet Grundlaget for Skattens Paaligning, men dens Oprindelse ligger adskillig længere tilbage i Tiden. Hvornaar Skatten er blevet gennemført, ved vi ganske vist ikke, men sikkert er det ikke sket tidligere end efter Arups Hypotese, altsaa 1213; muligvis adskilligt senere, dog paa dette Spørgsmaal skal jeg ikke komme ind.

Skyldtaxationen kan vi med stor Sandsynlighed føre tilbage til 1160erne, og selv om det ikke kan spores i de yderst sparsomme Kilder, er der intet i Vejen for, at den paa sin Side kan være adskillig ældre. Er det desuagtet sandsynligt, at det er fiskale Grunde, der har dikteret dens Gennemførelse?

Vi maatte i saa Fald tænke paa Studen eller den ældre Ledingsafføsning. Den sidste udredtes dog formentlig kollektivt af Havnene, og om Studen ved vi ganske vist over-

ordentlig lidt, men den kan i hvert Fald vanskelig tænkes at være paalignet efter et finere differentieret System, end den personlige Ledingsskat i 13. Aarh. var det. Af Afgifter er der herefter kun Landgilden tilbage, og vi føres da til at genoptage og paany prøve den Anskuelse, som i sin Tid Velschow gjorde sig til Talsmand for, men som siden Paludan-Müllers Undersøgelser er blevet afvist af alle Forskere: at Skyldtaxationen i sin Oprindelse er en Ansættelse til Landgilde¹.

Til Skyldtaxationen knytter sig især to Spørgsmaal, som ikke kan skilles fra hinanden: Hvad der foranledigede den, og hvad det er, den udtrykker med sine Tal.

Hvad det første Spørgsmaal angaar, forekommer det mig, at man har lagt altfor stor Vægt paa Statsmagtens Interesse deri, specielt de fiskale Interesser. Det maa betænkes, hvormeget anden Brug der i 12. Aarh. var for en mere detaljeret Jorddeling, end den, Bolet og dets Underafdelinger ned til Otting bød paa. Den gamle Bolregning maatte i Tidens Løb nødvendigvis blive utilstrækkelig, til dels uanvendelig, kort sagt den forældedes. Udvidelsen af det opdyrkede Areal indenfor de enkelte Byer og Bol forrykkede efterhaanden de oprindelige Forhold, som det ofte og med Rette er fremhævet. Men ikke mindre Vægt bør der lægges paa, at de stadige Arvedelinger medførte alt for sammensatte Brøker af den store Enhed, som Bolet var. Selv Skjalm Hvides mægtige Sønner, der dog arvede Gods spredt over det meste af Sjælland, har paa sine Steder delt Fædrenegodssets enkelte Ejendomme i det fulde Antal Arvelodder; f. Ex. synes det, at alle Sødskende har faaet deres Part af Skoven Haverupore ved Sorø. Asser Rig skænker Sorø Kloster $\frac{2}{5}$ af Skoven, og i det mindste to af hans Brødre og Søsteren Magga har haft deres Andele (Gb.

¹ Lauridsen siger p. 36, at Skyld (census) var Afgift, Skat, de offentlige Byrder, medens Landgilden, før begge Ydelser gled over i hinanden, sædvanlig udtryktes ved pensio; men dette er i al Fald for den ældre Tid, inden ca. 1275, paa det skarpeste i Strid med Kildernes Vidnesbyrd.

p. 466 ff). Og hvormeget mere indviklede kunde Brøkerne ikke blive, naar det drejede sig om et mindre Patrimonium, der skulde deles mellem endnu flere Arvinger. Den foran omtalte Slaglilleliste i Sorø Gavebog (p. 472) viser klart, hvor sammensatte Besiddelsesforholdene i det 12. Aarh. kunde være i en sjællandsk Landsby.

Uden Tvivl har Tidens Jorddrotter i stor Udstrækning søgt at hjælpe paa de ubekvemme Strøgodsbesiddelser ved Mageskifter. Vi hører især derom, naar de direkte eller indirekte faar Betydning for Kirker eller Klostre; f. Ex. beretter Ærkebisp Asser i sit Brev af 1133 $\frac{7}{11}$ ¹ om, hvorledes han har faaet samlet det Gods, han skænker til Kryptkirken i Lund, ved Køb, Mageskifte og Gaver, og af Absalons travle Magelægsvirksomhed faar vi et udmærket Indtryk gennem Overleveringen, først og fremmest gennem Sorø Gavebog. Men ogsaa ved disse Magelæg var de gamle Bol utilstrækkelige som Regningsenhed.

Dette er Baggrunden for Indførelsen baade af den jydsk Guldvurdering og af den sjællandske Skyldtaxation. Der opnaaedes herved dels en ny og ligeligere Taxering af Bymarken, end de forældede Bol gav, dels en ganske anderledes differentieret Jorddeling, idet Marken lod sig dele i 240 Penninge. Men baade Guldvurderingen og Skyldtaxeringen er en ny fastliggende Taxering eller Matrikulering. Ved Skyldvurderingen er den enkelte Bys rebdragne Jorder i Stedet for eller ved Siden af den gamle Bolinddeling (jfr. Falsterlisten) blevet sat til et vist Antal Skyldmark eller Underafdelinger af disse, og uanset Frem- eller Tilbagegang i det dyrkede Areal laa dette Antal siden fast, ligesom Bolene gjorde det, i al Fald indtil en ny Rebning af hele Byen fandt Sted. Under Tidernes Skiften vedblev to Øre Skyld at være den samme bestemte Brøkdel af Landsbyens samlede rebdragne Jorder.

Mellem Skyld- og Guldvurderingerne er der en Kongruens, som ofte er paapeget, og som vel er helt ubestridelig. Efter

¹ Dipl. Suec. I 44.

Ledingsbestemmelserne i Jydske Lov og i Forordningen for Sjælland af 1284 yder henholdsvis 3 Mark Gulds Jord og 1 Mark Skylds Jord fuld Havne. De to Satser maa da være blevet betragtede som lige store.

Da Forholdet mellem Guld- og Sølvværdien regnedes til 1:8, bliver Forholdet mellem Skyldsatsens 1 Mark Sølv og de tre 3 Mark Guld 1:24. Men dette er just i Middelalderen det normale Forhold mellem en Jords Kapitalværdi og dens Fæsteafgift, saaledes som det atter fremgaar af Jydske Lows Ledingsbestemmelser, hvor en Bonde, der ejer 1 Mark Guld, sættes lig en Landbo, der reder 8 Ørtug Sølv i Landgilde (at skyld). Erslev har yderligere vist (42 ff.) at i 14. og endnu i 16. Aarh. bestemtes Prisen af en Ejendom ved at doble dens aarlige Afkastning 24 eller 25 Gange op.

Forholdet mellem den jydske og den sjællandske Vurdering synes da at ligge ganske klart. Guldvurderingen giver Jordens Kapitalværdi, Skyldtaxationen giver dens aarlige Afkastning, beregnet efter den normale eller ideelle Landgilde (census), en Ørtug af hver Marks Værdi¹. Erslev kredser ogsaa om det her paa pegede Forhold mellem Skyldvurderingen og de jydske Fæstebønders Landgilde og er i det hele klar over, at der er en sandsynlig Overensstemmelse mellem Landgilden og Skyldsatserne, som han jo opfatter som Ledingsydelsen (28). Jeg mener blot, at det kan slaas fast, ikke som en Erfaringssætning eller som en Sandsynlighed, men som en Realitet, at Skyldtaxten i sit Væsen, i sin Oprindelse er Landgilden.

Men da Skyldvurderingen er en fastliggende, stivnet Taxering, angiver den kun Landgilden, den faktiske eller den anslaaede Landgilde, paa det Tidspunkt, da Taxeringen fandt Sted, og Satsen maatte hurtigt forældes², mere eller min-

¹ Spørgsmaalet om, hvad der var det praktiske Grundlag for de to Vurderinger, hvorledes Størrelserne udfandtes, skal jeg slet ikke beskæftige mig med.

² Det samme gælder Guldvurderingen, men ogsaa Landgildesatsen i de jydske Ledingsbestemmelser er maaske en saadan ideel Ansættelse.

dre i de forskellige Byer, saaledes at den tilsidst hovedsagelig blev staaende blot som en Størrelse, der angav Ejendommens Part i Landsbyens Fællesjord. Mange Forhold bevirkede dette. Først vil man naturligt nævne Udvidelsen af det dyrkede Areal. Men ogsaa den stigende Forskel mellem Kornpris og Sølvpris i Løbet af 12. Aarh. maa have grebet dybt ind, thi Grundejeren har næppe ladet sig nøje med den gamle Sølvtaxt og ladet Fæsteren lukrere af, at Landbrugsprodukterne, i al Fald Kornet, blev dyrere og dyrere. For de privilegerede Stænders Godser kommer her til det prekære Spørgsmaal om, hvorvidt de Skatter, som Bønderne fritoges for, er blevet lagt til Landgilden.

Resultatet af denne Udvikling er, at der allerede i Kilderne fra 13. Aarh., Kong Valdemars Jordebog o. a. St., viser sig et meget uensartet Forhold mellem Skyldsatterne paa den ene Side, og paa den anden Side saavel Udsæden som den reelle Landgilde¹. Hvad vi ved om Jordpriserne, viser det samme (se Listen hos Erslev 21 ff.). Regnet efter Forholdet 1:24 har den oprindelige Kapitalværdi af 1 Øre Skyldjord været 3 Mark Sølv. Denne Pris kan ogsaa undtagelsesvis forekomme endnu i senere Tider, men i Reglen ligger den væsentlig højere. I en Række Byer i Stevns vurderes saaledes ca. 1261 Ørtugen til 10 Mark Penge ($2\frac{1}{2}$ M. Sølv), eller 1 Øre Skyld = $7\frac{1}{2}$ Mark Sølv². En lavere Pris end 3 Mark Sølv pr. Øre Skyld kendes derimod ikke, Priserne er altsaa stigende, saaledes som det ogsaa var at vente udfra de stigende Kornpriser. Naar Jord af 1 Øre Skyld i det 14. Aarh. ofte ses at yde 1 Øre Korn i Landgilde³, var det det dobbelte af den oprindelige Landgilde, hvis 1 Mark Korn regnes til en Pris af 2 Mark Sølv.

Det maa stærkt fremhæves, at det ujævne Forhold, som det 13. Aarh.s Kilder, allerede Jordebogen, viser mellem

¹ Se f. Ex. O. Nielsens Udg. af Valdemars Jordebog 33—36: Viskinde, Dagerup, Løgtved, Snesere. Erslev 302 ff.

² Erslev: Testamenter 10.

³ Steenstrup: Studier 84 ff.

Skyldsætserne og de andre Størrelser, hvad enten det er Priser, Udsæd eller reel Landgilde, absolut ikke tyder paa, at Skyldtaxationen tilhører denne Periode. Den var dengang allerede en »antiqua æstimatio« ligesom Guldvurderingen. Heraf følger imidlertid ogsaa, at man ikke kan udrede Skyldtaxernes Væsen og oprindelige Størrelse udfra Forholdene i 13. og 14. Aarh.

To principielle Indvendinger rejser sig ganske naturligt mod at forklare Skyldtaxationen som en Ansættelse til Landgilde. For det første fremtræder Taxationen i Overleveringen som en almindelig gennemført Matrikulering dels i »Falsterlisten«, for denne Ø alene, dels i Forordningen af 1284, for hele Sjællandske Lovs Omraade. For det andet synes det lidet naturligt at lægge Landgilden til Grund for en Taxation af Landsbyernes Jord, hvis kun en Del og formentlig endog kun en mindre Del var Fæstegods (Erslev 29).

Til den første Indvending maa siges, at vi ikke ved noget om, at Skyldtaxationen oprindelig har været fuldt gennemført over den sjællandske Øgruppe. Det er meget sandsynligt, at Taxationen er en selvgroet Institution, i al Fald mener jeg ikke, den skal betragtes som en af Staten gennemført, almindelig Taxation; den kan skyldes en frivillig Overenskomst mellem Jordbesidderne paa Landstinget. Falsterlisten har unægtelig, som Erslev saa stærkt har fremhævet, Karakter af at være en, formentlig paa Valdemar Sejrs Tid foretagen, almindelig Matrikulering eller Ommatrikulering; men dette lader sig forstaa saaledes, at de offentlige Myndigheder her — af en eller anden Grund — har taget en over Sjællandsk Lovomraade almindelig benyttet Jorddelingsmaade i Brug og benyttet den til Øens Matrikulering. At Skyldtaxationen, uanset dens Oprindelse, senere er blevet benyttet til Grundlag for Ansættelse af de offentlige Byrder, er jo hævet over Tvivl. De paafaldende Afvigelser mellem Falsterlistens Bol- og Skyldmarktal sammenlignet med tilsvarende Opgivelser angaaende Forholdene paa Sjælland og Laaland — Afvigelser der oftere er blevet

diskuteret i Litteraturen — hænger maaske sammen med, at Skyldtaxationen har vundet almindeligt Indpas eller, om man vil, er blevet gennemført senere paa Falster end paa de andre Øer, saaledes at det dyrkede Areal, der laa til Bolene, paa dette Tidspunkt var vokset mere. Det kan naturligvis ogsaa skyldes en stærkere Udvikling indenfor Landbruget eller maaske blot vort fuldstændigere Kendskab til Forholdene paa Falster gennem »Falsterlisten«. Den oprindelig af Paludan-Müller fremsatte Anskuelse, som Erslev stærkt støtter, at Bolet paa Sjælland »lærte at tale med fremmed Tunge«, altsaa ligefrem overførtes paa det nye Skyldmarkbegreb efter Skyldtaxationens Gennemførelse, stiller jeg mig meget reserveret overfor.

Men klart er det, at for at vi kan tænke os, at en Taxation efter Landgilden kan have vundet almindelig Udbredelse og endog før eller senere være blevet helt gennemført og benyttet til Grundlag for de offentlige Afgifter, er én Forudsætning uomgængelig nødvendig: en meget betydelig Del af Jorderne indenfor den her omhandlede Landsdel maa have været udlagt som Fæstegods. Dette harmonerer ikke godt med den almindelig raadende Anskuelse om Ejendomsfordelingen paa Valdemarstiden; men denne Anskuelse er meget svagt underbygget med positiv Viden, og jeg har i Festskriftet til Kr. Erslev søgt at paavise, at der af Overleveringen lader sig fremdrage Oplysninger om Ejendomsfordelingen paa Sjælland, der peger just i den Retning, som her er ønskelig: en meget betydelig Udbredelse af Storgodsbesiddelsen og dermed af Fæstevæsenet¹.

Saa meget er sikkert, at der er en intim Forbindelse mellem de to Spørgsmaal, Ejendomsfordelingens Karakter inden for Sjællandske Loys Omraade og den her raadende Skyldtaxations Fortolkning som en Taxering af den op-

¹ Forholdet mellem Omfanget af Fæstejord og Brydejord (eller anden Jord, der ydede en Kvotadel af Høsten) kan vi ikke dømme om, men der er intet urimeligt i, at den sidste er blevet vurderet (skyldsats) efter den Landgilde, den vilde kunne yde.

rindelige eller den ideelle Landgilde. Godkender man denne Fortolkning som den nærmestliggende eller som den eneste mulige, er der derigennem givet en ny og betydningsfuld Støtte til den Opfattelse, at Storgodsbesiddelsen har været en stærkt fremtrædende Besiddelsesform paa Sjælland, og Modsætningen mellem den jydsk og den sjællandske Matrikulerings Art faar en dybere Betydning. Det er da ogsaa Overvejelser angaaende dette centrale Problem, der har ført mig ind paa denne Undersøgelse af Skyldtaxationens Oprindelse.

Men i det Ojeblik, man anerkender Skyldvurderingen som byggende paa den ideelle Landgilde, vil jeg strax prøve at forøge Listen over tidlige Tilfælde af Skyldvurdering med endnu et Par Numre.

Det fremgaar af den Tabel over sjællandske Jordbetegnelser før 1250, som jeg har givet ovenfor p. 77, at der mellem de andre Betegnelser i flere Tilfælde forekommer Landgildesatser, som paa den ene eller den anden Maade skiller sig ud fra Skyldtaxeringerne.

Først i Rækken kommer det oftere omtalte nordsjællandske Gods som Toke Ebbeson testamenterede Klostret (Nr. 7 og 10). Her nævnes Ejendommen i Hesselrød med 10 Skyldører, altsaa en ideel Landgildesats (i Solv), »*terram decem orarum in censu*«, medens der ved Lerholteejendommen angives en faktisk Landgilde i Mønt, »*terram de censu dimidiæ marcæ nummorum annuo*«. Denne Forskel er meget klar og naturlig, Lerholtegodset er formodentlig voxet eller i det mindste ændret saa meget, at den ideelle Sats blev en altfor unøjagtig Angivelse af dets virkelige Størrelse.

I Absalons Gavebrev af 1199 $\frac{8}{6}$ (Nr. 23) tales om »*terram de pensione . . . annua*«, hvor det formodentlig ogsaa maa dreje sig om Landgildepeng, jeg skal i al Fald ikke rejse nogen Diskussion herom. Derimod vil jeg gjerne fremdrage Jordbetegnelserne fra det store Pedersborgmageskifte mellem Johannes Camerarius og Sorø Kloster i 1205 (Nr. 29 og 30). Ved det Gods, som den førstnævnte afhænder, forekommer Jordbetegnelser som »*marcam et dimidiam annui census*« og »*terram 13 solidorum in censu*«

annuo«. Særlig det sidstnævnte Udtryk dækker jo ganske Skyldtaxationens, blot med det ene Ord »annuo« tilføjet. Det er mig ganske vist ikke bekendt, at denne Tilføjelse nogensinde senere er givet til den staaende Formular »terra . . . in censu«; men det betyder blot, at man endnu i 1205 har kunnet opfatte Skyldtaxationen som en direkte, aktuel Landgildesats, medens dette senere, under Landbrugsforholdenes videre Udvikling, var udelukket.

Endelig skal jeg henlede Opmærksomheden paa Bodil Hemmingsdatters Gavebrev til Næstved Kloster fra ca. 1200 (Nr. 20), som desværre kun kendes dels af en dansk Oversættelse fra det 16. Aarh., dels af et latinsk Referat i Næstved Klosters Gavebog. Det skænkede Gods anfores tilsyneladende med en formlos Landgildebetegnelse: i Hilsted »redditum 9 orarum et 1 solidi«, i Bursø en mansio »cujus terra annuatim solvit 20 solidi«. Det er tydelige Landgildebetegnelser, men er de ikke ogsaa noget andet og mere, er de ikke virkelige Skyldsætter? Ved Gaarden i Bursø tilføjes efter de 20 Ørtug, som den skylder, »tantundem silve«, ligesom det om en Ejendom i Merritved siges, at den har en Landgilde paa 5 Ørtug »et tantum silve«; endelig er der omvendt i Biarken 8 Ørtug »et multo amplius silve«. Naar Skovparterne kan sættes i Forhold til Landgilden, tyder det paa, at denne her har ren Skyldtaxations-Karakter og saaledes angiver en bestemt Andel i Landsbyjorden.

Disse Exempler synes, hvis de er fortolket rigtigt, at vise, at endnu omkr. 1200 har der ikke været noget skarpt Skel mellem Skyldsætterne og Landgildesætterne, hvor disse ikke udtrykkelig er angivet i Mønt. Udtrykkene glider over i hinanden. Skyldtaxationens Tal er endnu ikke den stivnede Matrikelstørrelse, men var saa vidt i Overensstemmelse med de faktiske Afgifter, at de kunde opfattes som det, de fra Begyndelsen ogsaa havde været: Landgildesætter.